

ЛЕКСИКОЛОГІЯ. ФРАЗЕОЛОГІЯ. ЛЕКСИКОГРАФІЯ

УДК 811.161.2'373.611

DOI: [https://doi.org/10.17721/um/55\(2025\).107-128](https://doi.org/10.17721/um/55(2025).107-128)

Тетяна ГУЦУЛЯК, д-р філол. наук, доц.

ORCID ID: 0000-0002-7520-3115

e-mail: t.gutsuliak@chnu.edu.ua

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича,
Чернівці, Україна

СЛОВОТВІРНІ ПРОЦЕСИ ЯК ДЖЕРЕЛО РОЗВИТКУ ЛЕКСИЧНОЇ ТА СЛОВОТВІРНОЇ ОМОНІМІЇ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Вступ. Дослідження словотвірних явищ, пов'язаних з омонімією різних мовних одиниць, належить до актуальних питань сучасного мовознавства. Попри тяглість постійної уваги науковців до проблем омонімії багато аспектів цього мовного явища й досі залишаються не до кінця розв'язаними. Зокрема, появу лексичних омонімів унаслідок дериваційних процесів описано лише в загальних рисах, хоча словотвірні механізми належать до найпродуктивніших внутрішніх чинників, що спричиняють появу омонімічних лексичних одиниць. Відтак мета пропонованої розвідки спрямована на те, щоб окреслити один із аспектів творення потенційних лексичних омонімів за словотвірними моделями демінутивних суфіксів. На особливу увагу заслуговує деривація іменників з образним компонентом змісту, у яких афікси виражають словотвірне значення “подібності” і за формою збігаються із суфіксами суб'єктивної оцінки – здрібнілими й пестливими.

Методи. Пропоноване дослідження здійснено за допомогою методу лінгвістичного спостереження з використанням прийомів суцільної вибірки лексичного матеріалу за словниковими джерелами; компонентного аналізу дефініцій лексичних одиниць, структурного та когнітивно-ономасіологічного методів. Методом зіставлення встановлено різне лексикографічне закріплення досліджуваних одиниць: як семем у структурі полісемантів або ж як омолексем.

Результати. В українській мові похідні іменники з образним компонентом змісту часто творяться від субстантивних основ за

словотвірними моделями демінутивних формантів -ик-, -к-, -ок- та ін. Формування асоціативно-образних уявлень про об'єкт номінації ґрунтується на універсальних когнітивних метафоричних моделях. Десемантизовані демінутивні суфікси виражають словотвірне значення “подібності”. Образні іменникові деривати, утворені за моделями демінутивних суфіксів від тієї самої твірної основи, позначають різні, не пов'язані між собою елементи дійсності, а тому входять до окремих лексико-семантичних груп слів та до відмінних словотвірних типів. Відтак фіксування названих одиниць у лексикографічних працях – у складі полісемії або як омонімічних слів – належить до дискусійних питань. Ускладнюють цю проблему й різні погляди науковців на шляхи появи таких дериватів: їхнє виникнення внаслідок семантичної дивергенції або ж у результаті морфологічного словотворення.

Висновки. Досліджувані образні деривати відображають особливий випадок формування словотвірних омонімів, які водночас є омолексемами або потенційно можуть ними стати. Словотвірний характер явища омонімії пов'язаний передусім з використанням омосуфіксів, які в поєднанні з мотивувальною основою виражають різні, семантично не пов'язані дериваційні значення. Поява однакових за фонемним і морфемним складом лексичних одиниць відображає залучення в процеси словотворення тих самих іменників-мотиваторів. Отже, дериваційні процеси описаного типу є важливим джерелом формування лексичної і словотвірної омонімії.

Практика фіксації образних дериватів у лексикографічних працях, зокрема і як омолексем, потребує вироблення певних теоретичних критеріїв щодо семантичного наповнення словникових тлумачень з урахуванням змісту образних мотивувальних ознак.

Ключові слова: лексична омонімія, словотвірна омонімія, образний компонент значення, образні деривати, образні мотивувальні ознаки, метафорична модель, демінутивні моделі словотворення, лексикографія.

Вступ

Явище омонімії – це універсальна, органічна, закономірна властивість кожної живої мови. Слова з однаковим фонемним складом і зовсім різними лексичними значеннями здавна привертати увагу дослідників, укладачів словників і ґраматик. Так, до прикладу, Іван Котляревський у “Словнику малоруських

слів”, укладеному до “Енеїди” (1798), наводить схожі за формою в українській та російській мовах слова, які при такому збігові розрізняються за значеннями, наприклад: *баня* (укр. і рос.), в українській мові – ‘купол, глава на церкві’; *вид* (укр. і рос.), в українській мові – ‘от’; *дурно* (укр. і рос.), в українській мові – ‘напрасно’; *порох* (укр. і рос.), в українській мові – ‘пыль’; *свита* (укр. і рос.), в українській мові – ‘кафтан’ (Енеїда). На давність і тяглість традиції фіксувати й описувати подібні (чи однакові) за фонемним складом слова у споріднених і неспоріднених мовах звертає увагу Михайло Кочерган, укладач “Словника російсько-українських міжмовних омонімів («фальшиві друзі перекладача»)» [Кочерган, 1997].

Найдавніше лексикографічне закріплення слів-омонімів представлене в “Кратком малороссійском словаре” Олексія Павловського (див. [Павловський, 1818]). Цей факт описує відома дослідниця явища омонімії, авторка словника омонімів української мови, Оріся Демська. Глосарій О. Павловського включений як додаток до граматики 1818 р. і містить 1131 слово, з-поміж яких майже п’ятдесят це омоніми [Демська, 2016]. Наприклад: *гиря* ‘гиря; остриженная голова’ [Павловський, 1818, с. 31]; *сонечко* ‘солнышко; божья коровка’ [Павловський, 1818, с. 73].

У всі часи науковці по-різному оцінювали явище омонімії, вбачаючи в ньому як позитивний, так і негативний вплив на розвиток мови, на процеси спілкування, на перекладацьку практику тощо. Ю. Шевельов у “Нарисах сучасної української літературної мови” (перше видання вийшло в Мюнхені 1951 р.) пояснював роль полісемії та омонімії так: “Полісемія корисна для мови, гомонімія здебільшого некорисна. Гомонімія бо може легко призводити до двозначности. Залюбки використовують гомонімію при дотехах, при бажанні розсмішити, будуючи каламбури <...>. Одначе в поважній мові гомоніми часто створюють зовсім не бажану двозначність, і тоді мова позбувається їх. Не шкідливі ті гомоніми, які належать до цілком відмінних царин життя, бо в них контекст допомагає встановити, про що саме йдеться” [Шевельов, 2012, с. 42].

Особливу увагу проблемі збереження в мові омонімів чи їх усунення приділив Леонід Булаховський у своїй розвідці “Из жизни омонимов (Из життя омонімів)”, уміщеній у “Вибраних працях” у 5-ти т. [Булаховський, 1978]. За його спостереженнями, більшою здатністю “виживати” в мові наділені похідні омоніми, у зіставленні з простими (натуральними, цілісними) омонімами, у структурі яких не виділяють словотворчих елементів [Булаховський, 1978, с. 332]. До похідних омонімів учений зараховував слова, що виникли внаслідок словотвірних процесів з використанням однозначних чи багатозначних словотворчих засобів. Важливою є думка Л. Булаховського про те, що похідні омоніми зобов’язані своєю появою творчій тенденції і тому підтримуються в мові завдяки усвідомленій потребі або ж завдяки практичності та доцільності таких слів [Булаховський, 1978, с. 340]. Мовна свідомість прагне передусім звільнитися від простих омонімів, а надто тих, що виникли під впливом фонетичних, неусвідомлених чинників.

Проблему усунення небажаних випадків омонімії порушує у своїй праці “Розмежування лексичних омонімів за допомогою словотворчих засобів” Ніна Клименко. Дослідниця розкрила можливості використання морфематичного словотвору для розрізнення лексичних омонімів, зокрема похідних слів з омонімічними коренями. Загалом, підтримуючи думку про те, що утворення омонімів забезпечує заощадливе і більш гнучке використання мовних засобів, Н. Клименко показує, що “<...> це заощадження теж має свої межі. І там, де виникає загроза нерозуміння, мова виробляє додаткові засоби, що уточнюють зміст” [Клименко, 2014, с. 162]. Зокрема, дослідниця доводить, що в тих випадках, коли йдеться про можливий омонімічний збіг, то способи оформлення слів з омонімічними коренями чітко відрізняються, і це зменшує потенцію омонімії: “<...> лексична омонімія ліквідується за допомогою чіткого розрізнення способів поєднання афіксів у словах з коренями-омонімами” [Клименко, 2014, с. 161–162]. Наприклад, Н. Клименко ілюструє приєднання різних префіксів до основ з омонімічним коренем **-від-**: “**-від-**²: *навіднік, провіднік, обвіднік, звідник, перевідник,*

розвідник (від *розвідний*); -від⁻³: *розвідник*, *довідник* // *довідник*" [Клименко, 2014, с. 162].

Отже, дослідження словотвірних явищ, пов'язаних з омонімією різних мовних одиниць, належать до актуальних проблем сучасного мовознавства. Словотвірні механізми Олександр Тараненко зараховує до найпродуктивніших внутрішніх чинників, що спричиняють появу омонімічних лексичних одиниць. Суть цих процесів полягає в утворенні омонімів "<...> від тих самих або різних коренів чи основ" [Тараненко, 2004, с. 435]. Власне лексичні омоніми, за словами О. Тараненка, співіснують зі словотвірними й відрізняються від них або втраченою мотивацією, або неомонімічністю складових морфем, тобто "<...> виступають як омоніми по лінії своїх лексичних значень у цілому" [Тараненко, 2004, с. 435]. У широкому розумінні, до словотвірних омонімів зараховують "будь-які омоніми з членованою морфемною будовою" або ж розглядають це явище більш вузько, як властивість таких слів, що "мають у своїй будові омонімічні компоненти – корені чи основи <...> або афікси чи одночасно ті й інші" [Тараненко, 2004, с. 435].

У сучасному мовознавстві більше уваги приділено омонімії дериваційних компонентів похідних слів, зокрема афіксів: праця Івана Ковалика "Питання словотворчої синонімії і омонімії в сфері іменників слов'янських мов" [Ковалик, 1962]; ґрунтовна монографія Євгенії Карпіловської "Суфіксальна підсистема сучасної української літературної мови: будова та реалізація" [Карпіловська, 1999]. Появу лексичних омонімів унаслідок дериваційних процесів описано лише в загальних рисах. Отож попри тяглість постійної уваги науковців до проблем омонімії багато аспектів цього мовного явища й досі залишаються не до кінця розв'язаними.

Мета пропонованої розвідки спрямована на те, щоб окреслити один із аспектів творення потенційних лексичних омонімів за словотвірними моделями демінутивних суфіксів. Зокрема, розглянути випадки деривації іменників з образним компонентом змісту, у яких афікси виражають словотвірне значення "подібності" і за формою збігаються з суфіксами суб'єктивної оцінки – здрібнелими й пестливими.

Методи

Виокремлення фактичної бази дослідження – похідних іменників, що виражають словотвірне значення “подібності”, – здійснено за допомогою *методу лінгвістичного опису* та *спостереження* з використанням *прийомів суцільного добирання лексичного матеріалу* за словниковими джерелами. *Компонентний аналіз дефініцій лексичних одиниць, структурний метод*, а саме *мотиваційно-словотвірний аналіз*, дали змогу розмежувати слова з однаковим фонемним складом і однаковою морфемною будовою на омонімічні лексеми та встановити омонімічні відношення між демінутивними й образними дериватами в цілому та афіксами, за допомогою яких вони утворені. Мотиваційні відношення між твірними й похідними одиницями визначено на основі *когнітивно-ономасіологічного методу*, *концептуального* та *мотиваційний аналізу* дериватів. Їхню систематизацію в словотвірні типи здійснено з використанням *прийомів класифікування* та *лінгвістичного моделювання*. *Методом зіставлення* встановлено різне лексикографічне закріплення досліджуваних одиниць: як семем у структурі полісемантів або ж як омолексем.

Результати

Морфемна будова та семантична структура похідних іменників з образним компонентом змісту засвідчує мовну реалізацію асоціативно-образних уявлень про елемент дійсності та образних мотиваційних відношень, актуалізованих у процесі деривації. В українській мові лексичні одиниці такого типу часто творяться від іменникових основ за словотвірними моделями демінутивних формантів *-ик-*, *-к-*, *-ок-* та ін. Формування асоціативно-образних уявлень про об’єкт номінації ґрунтується на універсальних когнітивних метафоричних моделях. Наприклад, в українській мові поряд зі зменшено-пестливою загальноживаною назвою *горішок* ‘Зменш.-пестл. до горіх 2’ (СУМ, II, 131) у діалектному мовленні (у гуцульських, західнополіських говірках та ін.) фіксуємо ще й іншу похідну одиницю з фонемним складом *горішок* для позначення ботанічної назви: *горішок*² ‘бот. Конюшина повзуча; *Trifolium repens* L’ (СЗПГ, I, 102);

орішок / *горішок* ‘бот. *Trifolium alpestre*, конюшина альпійська’ (МСГГ, 127). Варто звернути увагу, що назву з компонентом *горішок* подано в “Російсько-українському словнику” (1924–1933) за ред. Агатангела Кримського та Сергія Єфремова з-поміж українських відповідників до російського *клевер*, бот. *Trifolium* – укр. *конюшина*, *конячіна*, ***горішок*** (-шка), *горішина*, (зап.) *команá*, *комáнка*, *команіця*. *Trifolium repens* L. – *біла конюшина*, ***білий горішок*** <...> (РУС, 730).

Використання назви *горішок* для позначення ‘конюшини’ зумовлене подібністю квітів (цвіту) рослини до круглуватої форми плодів горіха та нерівностей їхньої поверхні. Припускаємо, що творення похідних слів такого типу можна розглянути як результат семантичної або ж морфологічної деривації. Однак з огляду на те, що використання лексеми *горішок* для називання ‘конюшини’ не обов’язково передбачає подібність до малого плоду – горішка, адже квіти цієї рослини можуть мати різні розміри, а надто й такі, що більші від горіха, – то цілком доречно розглядати творення цього деривата морфологічним способом за моделлю “основа іменника *gorix* + -ок-”. Суфікс -ок- у словах такого типу виражає словотвірне значення “подібності”.

Виокремлення похідних іменників зі значенням “подібності” належить до дискусійних проблем дериватології. В українській лінгвістиці однією з перших на одиниці такого типу звернула увагу Ярослава Закревська в “Нарисах з діалектного словотвору в ареальному аспекті” [Закревська, 1976]. Для опису словотвірної семантики дослідниця не використовувала спеціального терміна “подібність”, проте, у структурі похідних іменників – назв народної ботанічної номенклатури – виокремлювала особливу ознаку – наявність суфіксів суб’єктивного оцінювання, зокрема здрібнілих і пестливих, що цілком втратили емоційне забарвлення. Такі деривати Я. Закревська назвала формальними демінутивами (формально демінутивні назви, наприклад: (бот.) *блошки*, *орлики*, *ключики*, *чобітки* та ін.), що “<...> дають чітку уяву про джерела й мотиви, які лягли в основу народних ботанічних назв, про дію закону психологічних асоціацій і зміщення понять окремих предметів, що виникає на цій основі”. Слова такого типу притаманні для ботанічної термінології в багатьох

слов'янських мовах і “<...> підпорядковуються деяким спільним семантичним і словотвірним моделям” [Закревська, 1976, с. 123–125]. Варто звернути увагу й на те, що поширене у словотворі явище десемантизації демінутивних суфіксів послужило поштовхом до виокремлення похідних іменників зі значенням “подібності” [Див. Гуцуляк, 2021b].

В українській мові словотвірну семантику “подібності” можуть виражати деривати різних частин мови, зокрема й відсубстантивні прикметники, дієслова та прислівники. Відтак, для їхнього творення простежуємо закріплення питомих дериваційних моделей, значення яких дослідники, зокрема О. Курило та С. Караванський, пропонують пояснювати за допомогою формул “на взір (чого)”; “взором (чого)”; “нагадуючи собою (що)”; “подібний до (чого)”; “у формі (чого)”: *klinuvatiy* ‘на взір *klina*’, *u formi klina*’; *sitkuvatiy* ‘на взір *sitki*’; ‘подібний до *sitki*’; *xrestatiy* ‘на взір *xresta*’; ‘у формі *xresta*’ [Караванський, 2009, с. 109–110; Курило, 2004, с. 148].

Проблему десемантизації демінутивності розкриває у своїй праці “Українська біологічна термінологія кінця ХХ – початку ХХІ ст.” (Київ, 2017 р.) Н. Клименко, розглядаючи “<...> поширення в біологічній систематиці «біологічно» переосмислених назв” типу *chashchka*, *chovnik*, *grebinci* тощо [Клименко, 2017, с. 143]. Десемантизація демінутивності стосується передусім похідних, утворених суфіксальним способом.

Отож вважаємо, що деривати зі словотвірним значенням “подібності” відображають особливий випадок формування словотвірних омонімів, які водночас є (чи поступово можуть стати) і лексичними омоодинаціями. Словотвірний характер явища омонімії пов’язуємо передусім з використанням омосуфіксів, які в поєднанні з мотивувальною основою, виражають різні, семантично не пов’язані дериваційні значення. Важливо, на думку І. Ковалика, що “<...> суфіксальна омонімія ширше виявляється у сфері словотвірної будови іменників і далеко менше в словотворенні прикметників та прислівників» [Жовтобрюх, 1979, с. 47]. Такий висновок виразно підтверджують і наші спостереження. Наприклад, омонімічні ряди суфіксом *-ик-* і *-к-*, використаних для творення образних іменників, включають

щонайменше 2 омонімічні суфікси, а то й 8 таких афіксів [Див.: Гуцуляк, 2021a].

Іменники, утворені за допомогою омонімічного форманта **-ик-**, можуть виражати ще й такі розрядні значення: 1) назви рослин: *в(у)ж-ик* ‘*бот.* Півники болотні, дерев’янисте вигнуте кореневище рослини подібне до змії, вужа’; *пес-ик-и* ‘1) *бот.* Ротики садові, *Antirrhinum majus* L., зів квітки цієї рослини подібний до роззявленого рота пса; 2) *бот.*, *діал.* Льонок звичайний; пікульник гарний, рослини мають форму морди псів’; 2) назви знарядь дії: *вуж-ик* ‘*техн.*, *діал.* 1) гумовий рукав для велосипедної помпи; 2) рукав, що вкручується в кнопку затвора фотоапарата’; *пес-ик* ‘деталь ткацького верстата, гальмо для верхнього навою’; 3) назви істот (тварин, птахів, риб, комах, мікроорганізмів): *пес-ик* ‘*зоол.* Земляний песик, землерийка’; 4) назви мистецьких, декоративних витворів: *кон-ик* ‘вирізна краса на дахові, що іноді має форму кінської голови’; 5) назви природних об’єктів: *півн-ик* ‘*діал.* Смуга нескошеної трави або злаків, що може нагадувати гребінь півня’; 6) назви людини (за ознаками зовнішності) *йорж-ик* ‘чуб на голові, що стирчить догори, як колючки риби йорж’; 7) назви частин об’єкта: *когут-ик* ‘вузол на перевеслі снопа, що зовнішньо схожий на півнячий гребінь’.

Образні іменникові деривати, утворені за моделями демінутивних суфіксів від тієї самої твірної основи, позначають різні, не пов’язані між собою предмети, тому словники фіксують такі одиниці непослідовно: або у складі полісемії, або як омонімічні слова. Ця розбіжність особливо впадає в око при зіставленні матеріалів тлумачних словників (СУМ і СУМ-20), діалектної лексики та ЕСУМ. Окрім цього, натрапляємо на ті випадки, коли СУМ фіксує тільки іменники-демінутиви, проте, у матеріалах інших лексикографічних джерел закріплено кілька образних утворень на базі тієї самої основи. Важливо звернути увагу й на те, що виокремлення омонімічних назв простежуємо передусім у діалектних словниках. Ю. Шевельов вважав говіркове мовлення цінним джерелом, “<...> що може постачати мові гомоніми”. Пояснюючи, дослідник говорить про “<...> гомоніми, які постали через те, що ніби те саме слово продерлося в

літературну мову з різними значеннями з центральних українських говірок і західних” [Шевельов, 2012].

Розглянемо приклади фіксування образних іменників як моносемантів, або як окремих семем у складі полісемантів, або ж як самостійних лексичних одиниць – омонімів.

Лексеми з фонемним складом *жа б -к -а* (← *жаба*).

У тлумачних словниках простежуємо закріплення значень лексеми *жабка* як семем багатозначного слова: *жабка* ‘1. Зменш.-пестл. до жаба¹. 2. Ветеринарний термін, пов’язаний з хворобою кінцівок коней. *Розростання кісток у суглобах кінцівок тварин, перев. коней, унаслідок запалень чи різних травм, що призводять до кульгання. Великою вадю коня є так звані **жабки** (Конярство). 3. розм. Пристосування для затискання електропроводу; затискач’* (СУМ, II, 500). У “Словарі української мови” за ред. Б. Грінченка у структурі полісеманта *жабка* представлені ще й такі лексико-семантичні варіанти, що вказують на використання цієї номінації для позначення деталей господарських знарядь: *жабка* ‘1) Ум. от жаба. 2) Регулятор в плуге, служачий для піднімання и опускаючія леміша. 3) В блоке: две щеки, между которыми обращается каточекъ, колodka с вырезом для каточка. Подобный же снарядъ засіб в гончарном круге: между щеками помещается веретено круга’ (Сл. Гр., I, 469).

У словниках діалектного мовлення простежуємо розмежування зменшено-пестливих назв та інших, пов’язаних з народними термінологічними позначеннями деталей побутових предметів, зокрема в ткацькому верстаті та в колесі; а також рослин. Наприклад: *жабка*¹ ‘зменш. до жаба’; *жабка*² ‘один із блочків у ткацькому верстаті, по якому рухаються шнурки, прив’язані до верхніх рейок начиння’ (СЗПГ, I, 152); *жабка*¹ ‘те саме, що *жаб’єчка* – жабу-риння’; *жабка*² ‘деталь у колесі, яка скріплює вісь’ (СНГ, 115).

Творення омонімічних назв від основи іменника *жаба* відбувається на основі образних мотиваційних відношень, когнітивною базою появи яких виступають універсальні зооморфні метафоричні моделі, сформовані на основі параметричних (які відображають встановлення зовнішньої подібності (за формою, розміром, цілісним виглядом, розташуванням та ін.) до об’єкта,

названого мотиватором) або колірних асоціативно-образних мотивувальних ознак.

Важливо звернути увагу на лексикографічне закріплення лексем з фонемним складом *когут-ик* (← *когут*). У тлумачних словниках це слово зафіксоване як однозначне: *когутик* ‘діал. Зменш.-пестл. до когут’ (СУМ, IV, 207; СУМ-20). У матеріалах “Етимологічного словника української мови”, а подекуди й у діалектних лексикографічних працях наведено багато омонімів, що відображають багаторазове творення іменника *когутик* за допомогою омонімічного форманта *-ик-* для позначення предметів, частіше рослин з особливою формою, кольором квітів чи ягід. Названі елементи дійсності засвідчують подібність до різних ознак *півня* (діал. *когута*) – до кольору чи форми його гребеня, до цілісної постаті когута з розпростертими крилами, до форми півнячого пір’я у хвості тощо. Наприклад: *когутик*¹ ‘верхівка смереки, вузол на перевеслі снопа – очевидно, результат переносного застосування слова *когутик* ‘півник’, зумовленого зовнішньою схожістю з півнячим гребінцем або півником’ (ЕСУМ, II, 490);

*когутик*² ‘бот. Веснівка дволиста; очевидно, пов’язане з *когут* ‘півень’; назва зумовлена тим, що загальний вигляд рослини подібний до постаті півня з розгорнутими крилами; схожість можуть підсилювати червоні ягоди на верху рослини з кольором півнячого гребінця’ (ЕСУМ, II, 490);

*когутик*³ ‘курок рушниці’ (ЕСУМ, II, 490; МСГГ, 81; ГСЛ, 329);

*когутик*⁴ ‘бот. Купина; похідне від *когут* ‘півень’; перенесення могло бути зумовлене червоним кольором ягід деяких видів рослин, зокрема, купини кільчастої, або її довгасто-ланцетними листочками, що створюють подібність до забарвлення або форми півнячого гребінця’ (ЕСУМ, II, 489);

*когутик*⁵ ‘бот. Косарики черепичасті, похідне утворення від *когут* ‘півень’; назва зумовлена, очевидно, схожістю рожевого забарвлення квіток і пурпурової оцвітини рослини з кольором півнячого гребінця або подібністю лінійно-мечовидного листа до довгастого пір’я у півнячому хвості’ (ЕСУМ, II, 490);

*когутики*⁶ ‘бот. Целозія гребінчаста (гребінець); похідне утворення від *когут* ‘півень’; назва рослини зумовлена тим, що

її квітки зібрані в щільне суцвіття, яке часто нагадує півнячий гребінець' (ЕСУМ, II, 490).

Встановити чітку межу між типом семантичних відношень, у яких перебувають описані деривати, доволі складно. Передусім постає запитання про шляхи (джерела) формування таких іменникових омонімів. На перший погляд, вони могли з'явитися внаслідок семантичної дивергенції, тобто виокремитися через розпад зв'язків між значеннями полісемантичного слова. Та при глибшому аналізі появу таких структурно-семантичних варіантів варто розглядати на словотвірному рівні. Деривати з образним компонентом значення, зазвичай належать до різних (різно-розрядних) словотвірних типів у зіставленні з демінутивною формою відповідних іменників.

Утім, у лексикографічній практиці узвичаєним є поєднання похідних одиниць як семем багатозначного слова. Такий підхід відображає, на нашу думку, "умовну полісемію" та пов'язаний з орієнтацією на традиційно усталені теоретичні положення про семантичні (метафоричні й метонімічні) механізми формування лексико-семантичних варіантів у структурі полісемантів такого типу. Тут важливо зазначити, що Л. Лисиченко, як і інші дослідники, виокремлює особливі випадки виникнення полісемантичного слова на базі інтеграції в ньому омонімічних утворень, між якими важко встановити відношення підпорядкованості, бо насправді смислових зв'язків між ними немає, а є тільки спільний зв'язок з твірною одиницею. Як приклад дослідниця наводить лексему *плавунець*, яка об'єднує два різнотипних значення для називання жука і птаха: '1) великий жук, який живе в стоячій або слабо проточній воді; 2) перелітний птах роду кулікоподібних, що живе в тундрі, лісотундрі й уміє добре плавати' [Лисиченко, 2008, с. 181]. Поєднання таких семем у структурі багатозначного слова відбулося лише на основі спільності їхніх словотвірних зв'язків з основою дієслова *плавати*.

Певні зміни в лексикографічному закріпленні образних іменників як омолексем простежуємо в спеціалізованих лексикографічних працях, а саме у "Словнику омонімів української мови", що його уклали О. Демська та І. Кульчицький (Львів, 1996). Зокрема, звертаємо увагу на омолексеми з фонемним складом

півн-ик (← *півень*): *півник*¹ ‘1. Молодий невеликий півень, когутик. 2. Щось зроблене у вигляді півника (візерунок, печиво тощо)’; *півник*² ‘трав’яниста декоративна рослина з красивими квітами’ (СО, 89). Матеріали тлумачних словників СУМ і СУМ-20 теж подають лексеми з фонемним складом *півник* як омонімічні на позначення ‘зменшено-пестливої назви півня’ і ‘багаторічної трав’янистої рослини родини півникових з великими квітками різних кольорів і вузьким мечоподібним або лінійним листям; ірис’ (СУМ, VI, 383; СУМ-20). У СУМ-20 наведено й третій омонім *півник*³ ‘Рід барвистих прісноводних окунеподібних рибок родини лабіринтових’ (СУМ-20).

Утім, простежуємо й певні розбіжності щодо принципів фіксування тих самих слів у різних лексикографічних працях. До прикладу, упорядники “Словника омонімів української мови” наводять оморяд із трьох лексем із фонемним складом *бород-ач* (← *борода*): *бородач*¹ ‘бородата людина’; *бородач*² ‘птах з пір’ям навколо шиї, схожим на бороду’; *бородач*³ ‘багаторічна злакова рослина’ (СО, 13). Проте сучасний “Словник української мови” у 20-ти томах подає лексему *бородач* як полісемант, не враховуючи попередню практику опису цього слова в ЕСУМ і в словнику омонімів. Порівняймо: *бородач* ‘1. Те саме, що бородаць. 2. Великий хижий птах родини яструбиних з пір’ям навколо шиї, схожим на бороду. 3. Багаторічна злакова рослина, поширена у помірних і тропічних поясах обох півкуль. **Бородач** звичайний найпоширеніший у лісостеповій і степовій зонах, у Закарпатті, в гірському Криму (з наук.-попул. літ.)’ (СУМ-20).

Матеріали ЕСУМ фіксують лексему *бородач* зі значенням ‘бородата людина’ у групі спільнокореневих до іменника *борода*, а дериват *бородач* ‘бородата трава, *Andropogon ischaenum*’ подають як самостійне заголовкове слово, але без цифрового індекса, що ним позначають омоніми (ЕСУМ, I, 232). Наведений приклад ілюструє іншу словотвірну модель творення відсубстантивних дериватів, аніж проаналізоване вище словотворення за моделлю демінутивних іменників, проте він виразно засвідчує наявність ще не до кінця розв’язаних теоретичних і практичних питань щодо розмежування омонімії й полісемії похідних слів та закріплення цього явища в лексикографічних працях.

Вважаємо, що виокремлення омонімічних одиниць, які формально і структурно збігаються з демінутивними іменниками, проте відрізняються словотвірними значеннями, а отже – належать до інших словотвірних типів, є адекватним відображенням у словниковому реєстрі наслідків словотвірних процесів як одного з джерел лексичної омонімії.

Зарахування образних дериватів, утворених за моделями іменників з демінутивними суфіксами, до омонімічних з ними одиниць може бути підкріплене й пояснене на базі традиційних критеріїв, напрацьованих у сучасному мовознавстві щодо розмежування полісемії й омонімії, та принципів виокремлення омолексем (див. праці О. Демської та І. Кульчицького, Л. Лисиченко, С. Кійко, Л. Солдатової та ін.).

У цьому аспекті важливою вказівкою на омонімію лексичних одиниць є входження образних іменникових дериватів до різних лексико-семантичних груп слів. Зокрема, на таку особливість звертає увагу Світлана Кійко, вказуючи на те, що “<...> значення, які підпорядковані одній звуковій оболонці, але належать до різних лексико-семантичних полів, вважаються омонімами” [Кійко, 2018, с. 73]. Таке явище загалом пов’язане з особливістю лексичної семантики похідної одиниці, зокрема і з її словотвірним значенням, яке фіксує спрямування дериваційних процесів на відтворення певних предметно-поняттєвих зв’язків.

Наприклад, творення похідного іменника *цан-ók*¹ з демінутивним словотвірним значенням зберігає його належність до лексико-семантичної групи назв тварин.

Натомість індивідуальне лексико-словотвірне значення ‘предмет, формою та зовнішнім виглядом схожий на *цана* з рогами’ дає підстави зарахувати похідний іменник *цан-ók*² у його різних значеннях до групи предметної лексики, а саме до назв різних деталей і пристроїв: ‘1) *розм. с. г.* Плуг без колісні; 2) козла; 3) підставка з ніжками, на якій обертаються віялки; 4) *буд.* Підставка на чотирьох ніжках, яку використовують на будівництві; 5) пристрій, за допомогою якого стягають чобіт із ноги; 6) лавка, на якій перуть білизну; 7) купка з чотирьох снопів’.

До того ж з цим індивідуальним лексико-словотвірним значенням дериват *цап-ок* ілюструє не поодинокий випадок, а типове явище творення похідних із семантикою “подібності” і входить до словотвірного типу з лексико-словотвірним значенням ‘предмети за зовнішньою (розміром, цілісним виглядом, розміщенням на тілі та ін.) і функційною подібністю до тварини, названої мотиватором’, яке реалізують похідні слова, утворені за моделлю “основа іменника+*-ок*”:

*жуч-ок*¹ ‘розм. Маленький електронний пристрій для підслуховування’; *жуч-ок*² ‘ланка, кільце в ланцюгу’; *жуч-ок*³ ‘пристрій для витягування з колодязя затонулого відра; рачок’; *жуч-ок*⁴ ‘ліхтарик, що має електрогенератор із ручним приводом’;

їжач-ок ‘діал. Спеціальний намордник для теляти, у який вбиті цвяхи, щоб корова не давала йому ссати’;

*рач-ок*¹ ‘діал. Примітивний плуг без колісні’; *рач-ок*² ‘зовнішній кінець обода дерев’яного колеса’;

яструб-ок ‘заст., діал. Бойовий, швидкохідний літак із сильним озброєнням, призначений для знищення ворожих літаків’.

Утім, кожне предметне значення іменника *цапок* настільки індивідуальне, не пов’язане з іншими, окрім мотивувальних ознак, які вказують на зовнішню подібність із твариною, що цілком може сприйматися як омонімічне. До того ж предмети, що їх позначають дериватом *цапок*, поступово виходять з ужитку або й зовсім стали архаїчними, їхні зорові образи мало відомі сучасним носіям мови, тому шлях до омонімізації наведених значень цілком очевидний. Саме названі причини й впливають на відсутність єдиного підходу до відображення лексеми *цапок* у матеріалах діалектних словників. Укладачі фіксують це слово або як омоодиницю, або як полісемант.

Порівняймо: *цапок*² ‘с. г. Плуг без колісні. Плуг, який ни має кулісні, називають *цапком*’ (СБукГ, 618); *цапок* ‘1. Козла. 2. Підставка з ніжками, на якій обертаються віялки. 3. Лавка, на якій перуть білизну. 4. Купка з чотирьох снопів’ (СБойкГ, II, 349); *цапок* ‘1. змени. Цапок, цапик. 2. перен. буд. Підставка на чотирьох ніжках, яку використовують на будівництві. На *цапках* мурують’ (СЗакГ, 407); *цапок* ‘1. Змени.-пестл. цапок. 2. Пристрій за допомогою якого стягають чобіт із ноги’ (СЛГ, 275).

Дискусія і висновки

Образні деривати, утворені за моделями іменників з демінутивними суфіксами, відображають особливий випадок формування словотвірних омонімів, які водночас є омолексемами або потенційно можуть ними стати. Словотвірний характер явища омонімії пов'язаний передусім із використанням омосуфіксів, які в поєднанні з мотивувальною основою виражають різні, семантично не пов'язані дериваційні значення. Поява однакових за фонемним і морфемним складом лексичних одиниць засвідчує використання тих самих іменників-мотиваторів під час словотворення й розкриває потенціал однієї твірної основи реалізовувати кілька мотивувальних ознак в окремих актах деривації з використанням тієї самої словотвірної моделі.

Отже, дериваційні процеси описаного типу є важливим джерелом формування лексичної і словотвірної омонімії.

Практика фіксування образних дериватів у лексикографічних працях, зокрема і як омолексем, потребує вироблення певних теоретичних критеріїв щодо семантичного наповнення словникових тлумачень з урахуванням змісту образних мотивувальних ознак. Це допоможе чіткіше встановити семантичні та словотвірні відмінності між однаковими за фонемним складом дериватами.

Такі теоретичні напрацювання щодо шляхів появи омолексем і їхнього опису в словниках мають перспективу подальшого практичного застосування з огляду на розвиток корпусної лінгвістики, а саме для розв'язання проблем автоматичного усунення омонімії.

УМОВНІ СКОРОЧЕННЯ

ГСЛ – Хобзей, Н., Сімович, О., Ястремська, Т., & Дидик-Меуш, Г. (2013). *Гуцульські світи. Лексикон*. Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України.

Енеїда – Котляревський, І. (1798). *Енеида на малоросійській языкъ перелиційованная. Съ приобщеніємъ значенія Малоросійскихъ словъ какъ содержащихся въ оной, такъ и весьма многихъ другихъ*. ВЪ Санктпетербургѣ. Иждивеніємъ М. Парпуры.

ЕСУМ – Мельничук, О. (Ред.). (1982–2006). *Етимологічний словник української мови* (Т. 1–6). Наукова думка.

МСТГ – Піпаш, Ю., & Галас, Б. (2006). *Матеріали до словника гуцульських говірок (Косівська Поляна і Росішка Рахівського району Закарпатської області)*. Ужгородський національний університет.

СБойкГ – Онишкевич, М. (1984). *Словник бойківських говірок* (Ч. 1–2). Наукова думка.

СБукГ – Гуйванюк, Н. (Ред.). (2005). *Словник буковинських говірок*. Рута.

СЗакГ – Сабадош, І. (2008). *Словник Закарпатської говірки села Сокирниця Хустського району*. Ліра.

СЗПГ – Аркушин, Г. (2000). *Словник західнополіських говірок* (Т. 1–2). Ред.-вид. відділ “Вежа” Волинського державного університету ім. Лесі Українки.

СЛГ – Пиртей, П. (2004). *Короткий словник лемківських говірок*. Сіверсія МВ.

Сл.Гр. – Грінченко, Б. (Ред.). (1907–1909). *Словарь української мови* (Т. 1–4).

СНГ – Шило, Г. (2008). *Наддністрянський регіональний словник*. Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України.

СО – Демська, О., & Кульчицький, І. (1996). *Словник омонімів*. Вид-во “Фенікс”, 1996.

СУМ – Білодід, І. (Ред.). (1970–1980). *Словник української мови* (Т. 1–11). Наукова думка.

СУМ-20 – *Тлумачний словник української мови*: у 20 т. (електронна версія Українського мовно-інформаційного фонду НАН України). <https://services.ulif.org.ua/expl/Entry/index?wordid=1&page=0>

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

Булаховський, Л. А. (1978). *Вибрані праці* (Т. 3). Наукова думка.

Гуцуляк, Т. Є. (2021a). *Типологія образних семантико-мотиваційних відношень у відіменниковому словотворі української мови* [Неопубл. дис. д-ра філол. наук]. Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича.

Гуцуляк, Т. Є. (2021b). Словотвірне значення “подібності”: принципи встановлення і фіксування в словникових дефініціях. *Наукові записки Національного університету “Острозька академія”: серія “Філологія”*, 12 (80), 88–92. [https://doi.org/10.25264/2519-2558-2021-12\(80\)-88-92](https://doi.org/10.25264/2519-2558-2021-12(80)-88-92)

Демська, О. М. (2016). До початків лексикографування омонімів у європейській традиції. *Дивослово*, 1, 35–39.

Жовтобрюх, М. А. (Ред.). (1979). *Словотвір сучасної української літературної мови*. Наукова думка.

Закревська, Я. В. (1976). *Нариси з діалектного словотвору в ареальному аспекті*. Наукова думка.

Караванський, С. (2009). *Секрети української мови*. БаК.

Карпіловська, Є. А. (1999). *Суфіксальна підсистема сучасної української літературної мови: будова та реалізація*. Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні НАН України.

Кійко, С. В. (2018). Словотвірні моделі іменників-омонімів сучасної німецької мови. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія*, 37 (2), 73–76.

Клименко, Н. Ф. (2014). Розмежування лексичних омонімів за допомогою словотворчих засобів. У Є. А. Карпіловська, О. Д. Пономарів, & А. О. Савенко (Ред.). *У Клименко Н. Ф. Вибрані праці* (с. 160–165). Видавничий дім Дмитра Бураго.

Ковалик, І. І. (1962). Питання словотворчої синонімії і омонімії в сфері іменників слов'янських мов. У *Питання слов'янознавства* (с. 5–25). Видавництво Львівського університету.

Кочерган, М. П. (Ред.). (1997). *Словник російсько-українських міжмовних омонімів* (“фальшиві друзі перекладача”). Академія.

Курило, О. (2004). *Уваги до сучасної української літературної мови*. Видавництво Соломії Павличко “Основи”.

Лисиченко, Л. А. (2008). *Багатозначність у лексико-семантичній системі: структурний, семантичний, когнітивний аспекти*. Видавнича група “Основа”.

Павловский, А. (1818). *Краткий малороссийский словарь. У Грамматика малороссийского наречия* (с. 24–80). Вь типографіи В. Плавильщикова. <http://litopys.org.ua/rizne/slovpavl0.htm>

Тараненко, О. О. (2004). Омоніми. У В. М. Русанівський, & О. О. Тараненко (Ред.), *Українська мова. Енциклопедія* (с. 434–436). Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана.

Шевельов, Ю. (2012). *Нарис сучасної української літературної мови та інші лінгвістичні студії (1947–1953 pp.)*. Темпора.

ABBREVIATIONS

ГСЛ – Khobzei, N., Simovych, O., Yastremska, T., & Dydyk-Meush, H. (2013). *Hutsul worlds. Lexicon*. Instytut ukrainoznavstva im. I. Krypiakevycha NAN Ukrainy [in Ukrainian].

Енеїда – Kotliarevskiy, I. (1798). *The “Eneida” was translated into the Malorussian language. With the addition of the meanings of the Malorussian words contained both in it and in many other works*. V Sanktpeterburhe. Yzhdyveniem M. Parpury [in Ukrainian].

МСТГ – Pipash, Yu., & Halas, B. (2006). *Materials for the dictionary of Hutsul dialects (Kosivska Poliana and Rosishka, Rakhiv district, Transcarpathian region)*. Uzhhorodskyi natsionalnyi universytet [in Ukrainian].

ЕСУМ – Melnychuk, O. (Red.). (1982–2006). *Etymological Dictionary of the Ukrainian Language* (Vols. 1–6). Naukova dumka [in Ukrainian].

СБойкГ – Onyshkevych, M. (1984). *Dictionary of Boyko dialects* (Parts 1–2). Naukova dumka [in Ukrainian].

СБукГ – Huivaniuk, N. (Red.). (2005). *Dictionary of Bukovinian dialects*. Ruta [in Ukrainian].

СЗакГ – Sabadosh, I. (2008). *Dictionary of the Transcarpathian dialect of Sokyrnytsia village, Khust district*. Lira [in Ukrainian].

СЗПГ – Arkushyn, H. (2000). *Dictionary of Western Polissya Dialects* (Vols. 1–2). Red.-vyd. viddil “Vezha” Volynskoho derzhavnoho universytetu im. Lesi Ukrainky [in Ukrainian].

СЛГ – Pyrtei, P. (2004). *A short dictionary of Lemko dialects*. Siversiia MV [in Ukrainian].

СЛГр. – Hrinchenko, B. (Red.). (1907–1909). *Dictionary of the Ukrainian Language* (Vols. 1–4) [in Ukrainian].

СНГ – Shylo, H. (2008). *Naddnistrian Regional Dictionary*. Instytut ukrainoznavstva im. I. Krypiakevycha NAN Ukrainy [in Ukrainian].

СО – Demska, O., & Kulchytskyi, I. (1996). *Dictionary of homonyms*. Vydavnytstvo “Feniks” [in Ukrainian].

СУМ – Bilodid, I. (Red.). *Dictionary of the Ukrainian Language* (1970–1980). (Vols. 1–11). Naukova dumka [in Ukrainian].

СУМ-20 – *Explanatory Dictionary of the Ukrainian Language* (Vols. 1–20) (electronic version of the Ukrainian Language and Information Foundation of the National Academy of Sciences of Ukraine). <https://services.ulif.org.ua/expl/Entry/index?wordid=1&page=0> [in Ukrainian].

REFERENCES

Bulakhovsky, L. A. (1978). *Selected works* (Vol. 3). Naukova dumka [in Ukrainian].

Demska, O. M. (2016). On the beginnings of lexicography of homonyms in the European tradition. *Dyvoslovo*, 1, 35–39 [in Ukrainian].

Hutsulyak, T. E. (2021a). *Typology of Figurative Semantic-Motivational Relations in the Substantive Word Formation of the Ukrainian Language* [Unpublished doctoral dissertation]. Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University [in Ukrainian].

Hutsulyak, T. E. (2021b). Word-forming meaning of “similarity”: principles of determining and fixing in dictionary definitions. *Scientific*

Notes of Ostroh Academy National University, Philology Series, 12(80), 88–92 [in Ukrainian]. [https://doi.org/10.25264/2519-2558-2021-12\(80\)-88-92](https://doi.org/10.25264/2519-2558-2021-12(80)-88-92)

Karavanskyi, S. (2009). *Secrets of the Ukrainian language*. BaK [in Ukrainian].

Karpilovska, Ye. A. (1999). *The Suffix Subsystem of the Modern Ukrainian Literary Language: Structure and Realization*. Oleksandr Potebnia Institute of Linguistics of the National Academy of Sciences of Ukraine [in Ukrainian].

Kiiko, S. V. (2016). Word formation models of homonyms of modern German. *International Humanitarian University Herald. Philology*, 37(2), 73–76 [in Ukrainian].

Klymenko, N. F. (2014). Distinguishing between lexical homonyms with the help of word-formation means. In Ye. A. Karpilovska, O. D. Ponomariv, & A. O. Savenko (Eds.), *Selected works* (pp. 160–165). Vydavnychiy dim Dmytra Buraho [in Ukrainian].

Kocherhan, M. P. (Eds.) (1997). *A dictionary of Russian-Ukrainian interlingual homonyms (“false friends of the translator”)*. Akademiia [in Ukrainian].

Kovalyk, I. I. (1962). The issue of word-formation synonymy and homonymy in the field of nouns in Slavic languages. In *Issues of Slavic Studies. Proceedings of the First Slavic Conference* (pp. 5–25). Lviv University Press [in Ukrainian].

Kurylo, O. (2004). *Attention to the modern Ukrainian literary language*. Vydavnytstvo Solomii Pavlychko “Osnovy” [in Ukrainian].

Lysychenko, L. A. (2008). *Ambiguity in the lexical-semantic system: structural, semantic, cognitive aspects*. Vydavnycha hrupa “Osnova” [in Ukrainian].

Pavlovskyi, A. (1818). Concise Malorussian Dictionary. In *Grammar of the Malorussian dialect* (pp. 24–80). At V. Plavilshchikov's printing house. <http://litopys.org.ua/rizne/slovpavl0.htm> [in Ukrainian].

Shevelov, Yu. (2012). *Essay on the Modern Ukrainian Literary Language and Other Linguistic Studies (1947–1953)*. Tempora [in Ukrainian].

Taranenko, O. O. (2004). Homonyms. In V. M. Rusanivskyi, & O. O. Taranenko (Eds.), *Ukrainian language. Encyclopedia* (pp. 434–436). Ukrainska entsyklopediia im. M. P. Bazhana [in Ukrainian].

Zakrevska, Ya. V. (1976). *Essays on dialect word formation in the area aspect*. Naukova dumka [in Ukrainian].

Zhovtobriukh, M. A. (Eds.). (1979). *Word formation of the modern Ukrainian literary language*. Naukova dumka [in Ukrainian].

Отримано редакцією журналу / Received: 22.05.25

Прорецензовано / Revised: 12.06.25

Схвалено до друку / Accepted: 16.06.25

Tetiana HUTSULIAK, DSc (Philol.), Assoc. Prof.

ORCID ID: 0000-0002-7520-3115

e-mail: t.gutsuliak@chnu.edu.ua

Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University,
Chernivtsi, Ukraine

WORD-FORMATION PROCESSES AS A SOURCE OF DEVELOPMENT OF LEXICAL AND WORD-FORMATION HOMONYMY OF THE UKRAINIAN LANGUAGE

Background. The study of word-formation phenomena related to homonymy of different linguistic units is one of the most topical issues of modern linguistics. Despite the continuing attention of scholars to the problems of homonymy, many aspects of this linguistic phenomenon still remain unresolved. In particular, the emergence of lexical homonyms as a result of derivational processes has been described only in general terms, although word-formation mechanisms are among the most productive internal factors that lead to the emergence of homonymous lexical items. Therefore, the purpose of this study is to outline one aspect of the creation of potential lexical homonyms based on the word-formation models of deminitive suffixes. Particularly noteworthy are the cases of nouns with a figurative component of meaning, in which the affixes express the word-formation meaning of “similarity” and coincide in form with the suffixes of subjective evaluation, such as shrunken and caressing.

Methods. The proposed study was carried out by means of the method of linguistic observation using the techniques of continuous sampling of lexical material from dictionary sources; component analysis of definitions of lexical units, structural and cognitive onomasiological methods. The method of comparison has revealed different lexicographic anchoring of the studied units: as sememes in the structure of polysemants or as homolexemes.

Results. In the Ukrainian language, derived nouns with figurative content are often derived from substantive bases using the word-formation models of the deminitive formants -ук-, -к-, -ок-, etc. The formation of associative and figurative representations of the nomination object is based on universal cognitive metaphorical models. Desemanticized deminitive suffixes express the word-formation meaning of “similarity”. Figurative noun derivatives formed on the model of deminitive suffixes from the same

stem denote different, unrelated elements of reality, and therefore belong to separate lexical and semantic groups of words and to distinct word-formation types. Therefore, the recording of these units in lexicographical works – as part of polysemy or as homonymous words – is a matter of debate. This problem is also complicated by the different views of scholars on the ways in which such derivatives appear: their emergence as a result of semantic divergence or as a result of morphological word formation.

Conclusions. The studied figurative derivatives reflect a special case of the formation of word-formation homonyms, which are also homolexemes or can potentially become them. The word-formation character of the phenomenon of homonymy is primarily associated with the use of homosuffixes, which in combination with the motivational basis, express different, semantically unrelated derivational meanings. The appearance of lexical items that are identical in phonemic and morphemic composition reflects the involvement of the same noun-motivators in the processes of word formation. Thus, the derivational processes of the described type are an important source of lexical and word-formation homonymy formation.

The practice of fixing figurative derivatives in lexicographical works, including as homographs, requires the development of certain theoretical criteria for the semantic content of dictionary explanations, taking into account the content of figurative motivational features.

Keywords: lexical homonymy, word-formation homonymy, figurative component of meaning, figurative derivatives, figurative motivational features, metaphorical model, deminitive models of word formation, lexicography.

Автор заявляє про відсутність конфлікту інтересів. Спонсори не брали участі в розробленні дослідження; у зборі, аналізі чи інтерпретації даних; у написанні рукопису; у рішенні про публікацію результатів.